

РЕЦЕНЗІЯ

завідувача кафедри земельного кадастру
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора економічних наук, професора **МЕДИНСЬКОЇ Наталії Василівни**
на дисертацію **ВАСИЛЕНКО Олени Григорівни**
на тему: **«Фінансовий механізм застосування ощадливих агротехнологій
у сільськогосподарському землекористуванні»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Аграрний сектор є важливим для наповнення бюджету нашої держави та виступає гарантом глобальної продовольчої безпеки, адже Україна є вагомим гравцем на світовому ринку продукції сільського господарства.

Масштаби вітчизняного експорту дозволяють стабілізувати цінову ситуацію на міжнародних торгових майданчиках, покриваючи дефіцит стратегічних культур, таких як пшениця, кукурудза, соняшник та інші. Таким чином, ефективність галузі стає не лише внутрішнім економічним пріоритетом, а й запорукою соціальної стабільності та продовольчої безпеки в багатьох країнах світу.

Водночас довгострокова стабільність агросектору безпосередньо залежить від екологічного стану ґрунтів, адже їхня деградація створює ризики для майбутньої врожайності. Тому доцільним є дослідження взаємозв'язку між екологічними показниками, продуктивністю сільськогосподарських угідь та фінансовими результатами агропідприємств для формування моделі сталого агробізнесу.

Сьогодні за даними моніторингу стану ґрунтів відмічається стійка тенденція до погіршення екологічного стану та продуктивності сільськогосподарських угідь. Посилення антропогенного навантаження, що проявляється у збільшенні розорюваності територій та інтенсивній хімізації агровиробництва, актуалізує проблему впровадження принципів ощадливого землекористування та відтворення родючості ґрунтового покриву. Ці процеси набули ще більшої актуальності внаслідок негативного впливу війни.

Втрати господарств унаслідок руйнування ланцюгів постачання, мінування полів, забруднення токсичними та вибуховими речовинами, руйнування меліоративних систем і втрати доступу до територій суттєво знижують фінансову стійкість агросектору.

Поєднання зазначених чинників вимагає перегляду стратегій землекористування з переходом до ощадливих, адаптивно-ландшафтних систем землеробства з виваженням науковим підходом до відновлення та оздоровлення ґрунтів, однак не виключає, а вимагає посилення фінансової стабільності агропідприємств через розумну фінансово-екологічну політику держави.

Сучасна стратегія агровиробництва потребує застосування гнучких схем землекористування, за яких економічне зростання нерозривно пов'язане з використанням ресурсозберігаючих технологій. Ключем до вирішення цього питання може стати дієвий фінансовий механізм, здатний перетворити екологічну відповідальність на економічну вигоду для аграріїв. Незважаючи на наявні теоретичні напрацювання, сьогодні залишається нереалізованим потенціал екологічної ренти як стимулюючого фактора. Необхідним є удосконалення фінансового механізму через податкові пільги, субсидії або рентні преференції, зокрема для заохочення господарств переходити на ощадливі агротехнології, забезпечуючи водночас капіталізацію бережливого ставлення до ґрунтів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Представлені в дисертації результати є частиною наукових досліджень за договором науково-дослідної роботи Інституту мікробіології і вірусології імені Д. К. Заболотного НАН України «Визначення впливу біологічно активних речовин стрептоміцетів на агрономічно корисні мікроорганізми та рослини коріандру за вирощування в польових умовах». У частині науково-методичних рекомендацій «Оцінка і підвищення біогенності ґрунтів в агроценозах», що були схвалені та затверджені вченими радами Інституту мікробіології і вірусології імені Д. К. Заболотного НАН України (протокол № 3 від 12.03.2024 р.), Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН (протокол № 3 від 12.03.2024 р.), Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН (протокол № 3 від 29.03.2024 р.), розроблено розділ «Оптимізація вартості ресурсозберігаючих технологій – як екологічний аспект сталого розвитку сільських територій України».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і практичні рекомендації, викладені у дисертації Василенко Олени Григорівни, мають достатній ступінь обґрунтованості, що підтверджується значним переліком опрацьованих вітчизняних та закордонних наукових праць.

Обґрунтованість результатів забезпечена використанням широкої бази офіційної статистики та комплексним застосуванням наукових методів – від загальнологічних (аналіз, синтез, індукція) до спеціальних економіко-математичних інструментів, зокрема кореляційно-регресійного аналізу.

Інформаційним фундаментом роботи стали нормативно-правові акти, звіти Державної служби статистики України, Державної податкової служби України, Державного вебпорталу бюджету для громадян «Open Budget», а також дані ФАО (Food and Agriculture Organization of the United Nations) та Закордонної служби Міністерства сільського господарства США (USDA Foreign Agricultural Service). Авторський підхід поєднує вивчення здобутків світової

науки з власними розрахунками та аналізом актуальної періодики. Сформовані висновки логічно випливають із поставлених завдань, що підтверджує цілісність та завершеність дисертаційного дослідження.

Новизна наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації

Узагальнення наукових положень, які виносяться на захист, дозволяє визначити нові, отримані здобувачкою результати, що полягають в обґрунтуванні та формуванні механізму адміністрування екологічної ренти у складі податкових платежів, базою оподаткування яких є нормативна грошова оцінка сільськогосподарських угідь, застосування якого забезпечує підвищення рівня фінансування агровиробників на проєкти, пов'язані з ощадливими технологіями, зеленими інноваціями та пільговим кредитуванням.

Дисертанткою удосконалено: сутнісне тлумачення фінансового механізму екологічної ренти як новоствореної додаткової вартості, що виникає за рахунок відтворювальних та продуктивних здатностей екосистеми або цілеспрямованих позитивних зовнішніх впливів суб'єкта природокористування і виражена у формі надприбутку або економії потенційних витрат; науково-методичні підходи до обґрунтування впливу ощадливих агротехнологій на фінансові результати господарювання, зокрема встановлено кореляційну залежність (характер зв'язку) за кожною агротехнологією між урожайністю, мікробіологічними показниками та витратами, цінами та прибутком; механізм формування екологічної ренти шляхом моделювання функціональних залежностей прибутку від застосування різних видів ощадливих агротехнологій, що сприяє оптимізації екологічного оподаткування та адміністрування рентних платежів.

Здобувачкою обґрунтовано механізм реалізації земельної та екологічної ренти через запропоновану схему взаємодії екологічної та фінансової політики держави для досягнення екологічних цілей, сформульовано функції цього механізму (фіскальну, регулюючу, відтворювальну), систематизовано видові характеристики екологічної ренти, що сприяє уточненню об'єктів регулювання та інструментів фінансового механізму застосування ощадливих технологій; уточнено взаємозв'язок фінансових, екологічних ризиків та земельної ренти, що обумовлює формування ефективної стратегії управління екологічними ризиками через фінансовий механізм застосування агроощадливих технологій.

У дисертації удосконалено фінансові інструменти екологічної ренти та плати за землю (єдиного податку 4 групи, земельного податку, мінімального податкового зобов'язання) через уточнення розрахунку нормативної грошової оцінки землі, що забезпечує фінансове стимулювання застосування ощадливих агротехнологій сільськогосподарськими виробниками; методичні засади розрахунку нормативної грошової оцінки через застосування екологічних коефіцієнтів як екологічної ренти, що дозволить підвищити вмотивованість економічних пріоритетів застосування ощадливих агротехнологій підприємствами

агробізнесу задля досягнення цілей сталого розвитку; наукові підходи до оцінки ефективності застосування ощадливих агротехнологій: мінімальних технологій, сидеративного землеробства, органічного землеробства, мікробної біотехнології, симбіотичного живлення шляхом порівняння їх характеристик та означення впливу на фінансово-економічні, екологічні показники діяльності, розрахунку потенційних вигід від застосування біоінокулянтів, що сприяє оптимізації і збалансованості економічної та екологічної складових стратегії сталого розвитку агровиробників; моделювання фінансового механізму ремедіації забруднених ґрунтів з урахуванням комплексу факторів: наявності фінансових ресурсів, об'єктивного стану земельних ділянок, типу та якості ґрунтів, природно-кліматичних умов, притаманних місцевості культур рослин, типу забруднення, правильно підібраних рослин-фіторемедіантів. Застосування багатфакторної моделі фінансового механізму є інструментом стимулювання агровиробників та залучення фінансових ресурсів на проведення ремедіаційних заходів в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Практична цінність результатів дослідження

Результати дисертації Василенко Олени Григорівни мають практичну цінність, оскільки дослідження зосереджене на оптимізації фінансового механізму, що дозволяє за допомогою податкових важелів та інших заходів перетворити екологічну безпеку на фінансово вигідну стратегію для суб'єктів господарювання.

Варто відмітити дослідження прикладного характеру щодо отримання фінансових вигід від застосування ощадливих агротехнологій, які було використано у розділі «Оптимізація вартості ресурсозберігаючих технологій – як екологічний аспект сталого розвитку сільських територій України» науково-методичних рекомендацій «Оцінка і підвищення біогенності ґрунтів в агроценозах» (2024 рік).

Про актуальність і прикладний аспект досліджень свідчить висвітлення отриманих результатів у частині обґрунтування природи екстерналій – результату військових дій та еколого-економічних наслідків їх впливу на макро- та мікрорівні, з науковим обґрунтуванням і підтвердженням економічної доцільності проведення біо- та фіторемедіації ґрунтів, уражених військовими діями, що були представлені на робочих зустрічах щодо обговорення наслідків мілітарного впливу на сільськогосподарські угіддя в Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України у 2024 році.

Результати дослідження щодо обґрунтування впливу біопрепаратів на урожайність рослин та здоров'я ґрунту для отримання позитивних фінансових результатів використано при реалізації науково-дослідної роботи «Визначення впливу біологічно активних речовин стрептоміцетів на агрономічно корисні мікроорганізми та рослини коріандру за вирощування в польових умовах», що виконувалася у 2022 році.

Дисертація є цілісною науковою працею. Теоретична значущість та практична спрямованість проведеного дослідження дають підстави стверджувати про наукову оригінальність роботи та її орієнтованість на вирішення конкретних еколого-економічних завдань сьогодення.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях

Основні положення дисертації опубліковано у 6 наукових працях, із яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази даних Scopus, 3 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 2 тези наукових доповідей. На захист виносяться виключно особисті напрацювання авторки. Результати досліджень представлено на міжнародних науково-практичних конференціях, що свідчить про достатньо повне ознайомлення наукової громадськості з основними положеннями дисертації Василенко Олени Григорівни.

Відсутність порушень академічної доброчесності

Дисертаційне дослідження та опубліковані наукові праці повністю відповідають принципам академічної доброчесності; ознак плагіату чи фальсифікації даних не виявлено. Роботу виконано на високому науковому рівні з дотриманням норм державної мови. Логічна послідовність викладу, змістова цілісність та ґрунтовна аргументація основних положень дають підстави вважати дисертацію завершеною науковою працею.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

У цілому визнаючи змістовність і наукову цінність дисертаційного дослідження, доцільно виокремити такі дискусійні моменти:

1. У вступі (с. 5–6), де описано напрацювання інших авторів за напрямом дослідження, окремі джерела інформації зазначено під номерами, що не збігаються з наведеними у списку використаних джерел. Тому зазначені розбіжності варто перевірити та усунути.

2. У підрозділі 1.3 (с. 67) наведено узагальнення щодо визначення ощадливих технологій з урахуванням екологічних, технологічних та економічних характеристик, викладених у таблицях. На нашу думку, доцільно додати також визначення ощадливих технологій, наведені іншими авторами в наукових джерелах.

3. У табл. 1.5 та у визначенні екологічної ренти (с. 49) авторка тлумачить її як додану вартість, а в дужках – як вигоду. На нашу думку, доцільно чіткіше розмежувати ці категорії (що саме мається на увазі під вигодою та доданою вартістю) у контексті роботи.

4. В описі суті функціонування фінансового механізму ощадливих агротехнологій розкрито особливість стимулів рентоутворення, їх види та рівні, які є його невід’ємною частиною. Натомість на рис. 1.5 «Фінансовий механізм реалізації екологічної ренти (ФМЕР)

за умов функціонування фінансового механізму застосування ощадливих агротехнологій (ФМОА)» вони не відображені. На нашу думку, виокремити їх було б доречно, що проілюструвало б їхній зв'язок.

5. На рис. 3.9 «Фінансові та управлінські механізми для відновлення ґрунтів» серед чинників, що впливають на прийняття господарством рішення про проведення ремедіаційних заходів, зазначено лише «податкові стимули». Варто вжити ширший термін, який охоплював би весь перелік стимулів, а не обмежувався «податковими», з огляду на теоретичний матеріал, викладений у першому розділі.

Водночас зазначені зауваження не змінюють позитивної оцінки дисертаційного дослідження, а свідчать про його актуальність, різнобічність підходу та прикладний характер.

Загальний висновок щодо відповідності роботи встановленим вимогам

Дисертація Василенко Олени Григорівни на тему: «Фінансовий механізм застосування ощадливих агротехнологій у сільськогосподарському землекористуванні» є самостійним дослідженням, у якому науково обґрунтовано механізми фінансової підтримки ощадливого землекористування. Логічна послідовність, аргументованість рекомендацій та їх практична спрямованість свідчать про високий рівень підготовки дисертації. Робота характеризується науковою новизною. Основні здобутки авторки пройшли належну апробацію та повністю відображені у наукових фахових виданнях, що підтверджує відповідність роботи вимогам до завершених наукових досліджень.

Таким чином, за змістом і рівнем оформлення дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами), а її авторка Василенко Олена Григорівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право».

**Рецензент завідувач кафедри земельного кадастру Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор економічних наук, професор
Наталія МЕДИНСЬКА**